

Litteraten Ludvig Murtfeldt

Af P. Friis.

I sin bog Varde bys historie, som udkom 1942 i anledning af købstadens 500 års jubilæum, har landsarkivar *Lindberg Nielsen* et afsnit: Historieskrivningen om Varde.

Han henviser heri til forskellige embeds- og videnskabsmænd. Selv har han som en af de sidstnævnte med den ovenfor anførte bog givet et meget værdifuldt bidrag til byhistorien.

Lindberg Nielsen nævner også litteraten *Ludvig Murtfeldt*, der levede i Varde i omtrent 80 år.

Om ham siger Lindberg Nielsen, at han var kunstner mere end historiker, og han »fortæller hellere historier end historie«.

Og dog er de hundreder og atter hundreder af artikler, som Ludvig Murtfeldt fik skrevet, både fængslende tidsbilleder og værdifuldt personalhistorisk stof. Ofte byggede han på sin kunstneriske form, sit kendskab til personer og miljø, men også ofte på arkivstudier, som i hans fremstilling blev levendegjort.

Betydelige bidrag fik han givet både til Ribe, Varde og egnens historie, og som en markant skikkelse, som en renæssancetype, hvem livets tilskikkelser ikke krogede, gled han ind i bybilledet.

Ludvig Murtfeldt var født den 5. marts 1838 i Janderup. Hans mor var Lene Nielsdatter af Nr. Hebo, og han blev døbt Kristian Ludvig Nielsen. Faderen var distriktskirurg *Rudolf Ludvig Murtfeldt* af Varde. Krigsråden vedkendte sig sin søn og ved kgl. bevilling blev denne tillagt efternavnet Murtfeldt.

*Bernhardt, Fecil:
Krigsråd R. L. Murtfeldt.
(Varde Museum).*

R. L. Murtfeldt var født 1784 i Horsten i Hessen, søn af skolelærer Georg Wilhelm Murtfeldt, tog kirurgisk eksamen i Berlin 1803, gjorde prøjsisk, senere russisk krigstjeneste.

Ludvig Murtfeldt fortalte mig ved sin 75-års fødselsdag om faderen, at denne i Skt. Petersborg havde haft en kærlighedshistorie, hvor han blev den foretrukne med det resultat, at en medbejler udfordrede ham.

Med et lille glimt bag de skarpe brilleglas fortalte den gamle litterat, at hans far havde skudt medbejleren – en greve eller fyrste var han. Af den grund måtte Murtfeldt hurtigst muligt flygte fra Rusland og nåede i 1800 til København, hvor han blev knyttet til det danske militær. Som militærkirurg gjorde han Napoleonskrigene med. Da han kom tilbage til København, blev han dansk statsborger og tog dansk eksamen.

Som militærkirurg var Murtfeldt i nogle år ved Jydsk infanteriregiment i Fredericia. Og sønnen fortalte, at også her var der smukke kvinder. Så faderen måtte

endnu en gang duellere – denne gang på sabler. Medbejleren var kaptajn v. Eyben, der blev utjenstdygtig med et hug i højre arm. Men efter duellen blev de gode venner og besøgte ofte hinanden, da Murtfeldt var blevet distriktskirurg i Varde og v. Eyben postmester i Ribe.

Det var 1822, at R. L. Murtfeldt blev udnævnt til distriktskirurg i Varde og samtidig krigsråd. Embedet omfattede Varde, Øster, Vester, Nørre og Skads herreder, så det kunne nok kræve en mands gode fysik at holde til de lange ture, lægen ofte måtte ud på.

I Varde var der i 1794 blevet opført et sygehus og også dette skulle distriktslægen lede. R. L. Murtfeldt var den tredje sygehuslæge i Varde, de to forudgående var også kommet fra militæret, og i en af sine mange artikler om forholdene i Varde har Ludvig Murtfeldt fortalt om den radikale behandling de forhenværende militære læger kunne give f. eks. for fnat. Det var en grundig omgang med den bedste finske tjære, som indebrændtes i huden foran et åbent ildsted. L. Murtfeldt mener, at behandlingen var ufejlbarlig omend ikke særlig behagelig. Det hændte sjældent, at patienterne klagede — de lod sig overhovedet ikke se oftere!

I krigsrådets gård i Skovbogade (Storegade) lige overfor den Kampmannske gård voksede Ludvig Murtfeldt op. Faderen, der var 54 år, da Ludvig blev født, var i sin væremåde præget af sin militære tid. Han færdedes i by og på land med støvler med klirrende sporer. Han var militærmanden og embedsmanden. Det er det indtryk, man får af sønnens skildringer af barndomshjemmet, ganske vist ikke mange. Og heller ikke fortalte han, når man besøgte ham, meget om barndomsårene. Men dog enkelte træk.

»Far led ikke øl og pølser, spiste kun steg og drak

»Rhinsk« til alle måltider, besøgte ikke offentlige steder sammen med andre embedsmænd.

Fra jeg var lille dreng, måtte jeg ved middagsbordet drikke et lille glas rødvin, og når jeg nølede med at svælge den grimme sure drik, hed det gerne lidt bøst: »Trinke, Ludvig. Wein gibt Blut.« og så måtte drikken ned. Men jeg blev senere klog på, at det var sandt nok, at vin gav blod, at jeg hurtigt blev stor og stærk og dristig til at slå på snuden.«

At han havde temperament, den gode krigsråd, viste han bl. a., da hans nabo, postmester *Rostrup*, var kommet ind til ham for at bede ham tilse en syg og så rent korporligt blev smidt ud. Årsagen til uvenskabet var, at postmesteren drejede halsen om på de af krigsrådens høns, som kom over på nabogrunden og derefter smed de døde høns tilbage over plankeværket.

Men bag det stærke temperament og barske ydre var et hjertelig, når der var anledning til at vise det. I gården kom mange slags folk, har Ludvig Murtfeldt fortalt. Det var zigøjnere, skøjere, tatere og andet færende folk, som indbragtes til distriktslægens gård. De blev behandlet menneskeligt. Også Ludvig Murtfeldt bevarede gennem årene et godt og medfølelse hjerte for disse folk. Det ser vi bl. a. af hans skildringer fra Holsted ret.

Først i marts 1851 døde krigsråden. De mange landture i det store distrikt havde nok taget på kræfterne.

Gården i Skovbogade kom til auktion den 15. maj. Der var til gården med have et tilliggende i agermark og hede efter 130 rdl. grundtakst. Indboet omfattede divan med 12 stole, divanbord, kommode, to spilleborde, spejle, klædeskabe, sengesteder og sengeklæder, en lysekrone, kakkellovne samt kirurgiske instrumenter med mere.

Indboet blev solgt, men gården ikke. De fremkomne tilbud på denne auktion blev ikke antaget, så der var anden auktion den 27. Den fik samme forløb, så der måtte holdes en tredje og sidste auktion d. 6. juni.

Ludvig Murtfeldt levede barndomsårene som andre embedsmandsdrenge i den gamle købstad. Der var leg i det tilplantede Arnbjerganlæg. Der var skolegang i den private skole, hvor der også undervistes i latin (pastor Fogh), og hvor krigsrådens Ludvig klarede sig godt. Det vil sige, det kneb med konfirmationsforberedelsen. Den gamle provst *Nees* ville ikke antage dem, der ikke kunne deres religion til gavn. Og det var uden personsanseelse, så både hans egen sønnesøn og krigsrådens Ludvig måtte sætte ekstra ind på deres kristendomskundskab uden hensyn til, hvor dygtige de var i de andre fag.

Efter skoletidens udløb blev krigsrådens søn sendt til Ribe, hvor han ved formående venners hjælp fik ansættelse på stiftamtmandens kontor. Velbegavet var drengen, fra skolen havde han de bedste vidnesbyrd, og i hjemmet havde han lært, hvordan en embedsmands søn skulle kunne hævde sig.

Det var 1854, Ludvig Murtfeldt kom til Ribe som kontorist hos kammerherre *Hans Hellmuth v. Lüttichau*. Personalet var fuldmægtig *Rosenvinge*, kopisten *Birnbaum*, kaldet »Pæretræet«, og den nyansatte.

Den unge Murtfeldt kom til at bo på »Regensen«, hjørnet af Sønderportsgade og Puggårdsgade. 50 år senere var den gamle litterat på besøg i Ribe, og efter hjemkomsten tegnede han da dette erindringsbillede af et pensionat i en stifts- og skoleby, hvor unge fra katedralskolen og så en enkelt fra amtet havde til huse:

»Jeg trådte ind i »Regensen«s modtagelsesværelse, hvor en vakker ung pige lod sig se og meldte: »Tante vil straks være her, behag at sidde ned.«

Jeg tog sæde ved døren og fangede det hyggelige, gammeldags interiør i et eneste blik.

Den buede ovn buldrede og rakte ildtunge mod det knappe gråvejrsllys. Mod sidevæggen næst ved stod en slags chiffoniere på krumme ben med »Ganymedes og Ørnen« i gibs foroven.

På væggen lige overfor hængte sig ud af guldrammen en stadselig gammel herre med et interessant fysiognomi, bærende blå kjole med metalknapper og kalvekrøs, og som pendant en yngre dame i empirekostume med en anelse af pudder over den højt opsatte frisure – superb.

Og over det hele en fjern duft af lavendel – mere følt end virkelig, som selv den kraftige vellugt fra det knitrende bølgebrænde ikke formåede at jage væk.

Og medens den bredbugede rumlede omkap med stormen, der svøbte sig om huset, og sneen, der klaskede mod ruderne, trådte jomfru *Lybecker* ind – en lille spinkel aldrende dame med et ansigtsudtryk, der lyste af villen og kunnen – og mønstrede mig med et hurtigt prøvende blik, mens det fo'r mig gennem hovedet, hvad man tidligere havde gjort mig opmærksom på, at jeg virkede mere irriterende, når jeg stod, end når jeg sad – og satte mig.

»Ja,« ytrede hun som svar på mit stumme spil: »Deres forgænger fra amtet, hr. *Filip Stürup*, var sådan et stille og fordringsløst menneske. Her er vi ellers ikke indrettet på herrer fra amtet, men da den gode hr. *Krarup* så indtrængende . . .«

»Ja, undskyld gode jomfru, tillad mig – jeg bestemte altid selv, hvor jeg ville være, og er her ikke plads . . . !«

»Ih jo, vist er her plads, men foreløbig vil der blive redt op til Dem i spisestuen, og når værelset over indgangsdøren bliver ledigt, får De det.«

Og så om den augustdag i 1906, da Murtfeldt atter gæstede Ribe:

»Jeg skiltes fra vennerne og gik ind i modtagelsesværelset, tog sæde ved døren som for halvhundred år siden, da livet lå lyst og smilende for mig, så trang om hjertet nu, da det var levet . . . og alt dog her var uforandret, Gynamedes, der gav ørnen at drikke, den gamle herre med kalvekrøset, damen med det pudrede hår . . .«

Ret længe boede Murtfeldt ikke på »Regensen«, men kom til at bo overfor stiftsarkivet. Her aflagde han hyppige besøg og gjorde optegnelser, som senere kom ham til megen nytte og hans læsere til stor glæde.

Men en stol på amtskontoret var ikke Ludvig Murtfeldts mål. Som sagt ovenfor, livet lå lyst foran. Det var hovedstaden, som var målet, hovedstaden med dens mulighed for en eksamen med adgang til embedsvejen. Hvem ved? Han sagde farvel til Ribe og drog til København.

Det var juraen, studierne skulle tage sigte på. Men også litteraturen og kunsten kom indenfor hans interessesfære. Han færdedes blandt kunstnere, unge malere og scenekunstnere, og fik nok ikke lagt tilstrækkelig vægt på brødstudiet. Ihvertfald blev det ikke til nogen eksamen. Men tre herlige år havde det været, hvor den unge Murtfeldt havde levet lyst og festligt.

Med mange glade minder rejste han 1859 tilbage til Ribe, hvor han blev fuldmægtig hos prokurator Søren Parma Ferslev, om hvem Murtfeldt fortæller, at Ferslev var højt anset blandt kolleger og kendt viden om

som en fin sagfører og i besiddelse af den sindslige-vægt, man møder hos den beherskede, dannede mand. De kloge, gode øjne og det glatragede ansigts harmoniske linjer sagde uden ord: »vær tryk«.

I de år, Ludvig Murtfeldt var ansat hos prokurator Ferslev forsømte han ikke sine historiske studier. Han drog ofte papirer frem fra arkiver og skrev af, hvad han fandt. Han havde et åbent øre for de historier, som i den gamle by blev fortalt om fortidige og nutidige personer og deres færden, og han havde et lige så åbent blik for de mennesker, han levede iblandt og kom i berøring med.

Mange arkivberetninger, historier og indtryk blev til skildringer. Som fuldmægtig hos prokurator Ferslev mødte han ofte i Holsted ret, hvorfra han har fremdraget adskillige træk og derunder også leveret bidrag til sognets historie. Og ofte mærker man her et varmt hjerte for de, der er kommet på den forkerte side af loven eller på anden måde har haft vanskeligt ved at klare sig i tilværelsen.

1867 i januar måned forlod Ludvig Murtfeldt Ribe og vendte tilbage til barndomsbyen, hvor han blev borger i mere end et halvt århundrede. Han nedsatte sig som sagførerfuldmægtig og tilbød udførelse af retssager, at inddrive udestående fordringer og udføre alle andre juridiske forretninger hurtigt og billigt. Han holdt kontoret åbent fra 9 morgen til 9 aften i tømremester Rosengårds ejendom i Kræmmergade.

Juridiske forretninger blev der ikke mange af. Byens sagførere – prokuratortitulaturen blev ophævet 1868 – tog det væsentlige af, hvad der var at tage. 1868 var Ludvig Murtfeldt på skattelisten opført med en indtægt på 800 rdl., skattepligtig 500 og en skat på 27 rdl. Året efter var tallene dalet til 700, 400 og 23. Og de viste fortsat en faldende tendens.

Allerede i 1868 var Murtfeldt blevet medlem af klubben »Enigheden«, som havde til huse i *Aastrups Gæstgivergård* ved Nørreport, og hvor borgerskabet samledes for at nyde datidens klubliv. Også her i samvær med købmænd og embedsmænd samlede han stof. En dramatisk beskrivelse af klubbens start, dens liv gennem årene og meget værdifuldt personalhistorisk stof blev det til.

Da indtægterne fra den juridiske virksomhed var svingende og svigtende, tog Murtfeldt fat på skrive-riet, som han flittigt fortsatte omtrent til døden indtraf. Litterat kaldte han sig selv.

Under sit ophold i København havde Murtfeldt med interesse fulgt scenens kunst. Selv har han fortalt, at denne interesse stammede helt tilbage fra drengearene, da teaterselskaberne kom til byen pr. hestevogn, gjorde ophold et par uger med indkvartering af skuespillerne hos byens borgere. Forestillingerne blev givet hos gæstgiver Nielsen i Skovbogade. Oplevelsen var at komme på nært hold af disse »fremmede fugle«, som man vidste levede i en romantisk verden. Ludvig var en stor dreng, inden faderen en dag gav ham sit partoutkort med ordre om at opføre sig skikkelig. Distriktslægens kort var til en fast plads på første række, og i en pause kom pyntekonen ned fra scenen og bad den unge herre om at komme op og føle på frk. *Wimmers* puls. Murtfeldt fortæller, at han fik et kys som salær.

Det er muligvis en historie – en romantisk erindringsforskydning. Men ihvertfald godt fortalt.

Da Ludvig Murtfeldt vendte tilbage til Varde, var teatret i Vestergade, og Murtfeldts virksomhed som skribent begyndte med teateranmeldelser. Ved hver ny forestilling sad litteraten og hans hustru på deres bestemte pladser – blandt de bedste naturligvis – og

i det derefter først udkomne nummer af Ribe Amtstidende eller Vestjyllands Dagblad stod at læse en udførlig omtale med en ikke altid skånsom kritik.

Det var almindeligt, og er det måske endnu, at der under forestillingerne blev raslet med papirposer. En Dame, der som 12-års pige havde tjent hos Murtfeldt, har fortalt, at når ægteparret skulle i teatret, fik de ristet rugbrød i terninger med i fine poser. Så kunne det gå for konfekt! For embedsmandssønnen var det en naturlig ting, at formen skulle holdes.

Interessen for scenen og scenens kunstnere gav sig udtryk i, at Murtfeldt skrev en række artikler: »Teatererindringer fra ældre og nyere tid«, illustreret med billeder af datidens kunstnere, billeder han havde sikret sig ved personligt samvær med de pågældende. Det er et udmærket kildemateriale til provinsens teaterhistorie og til belysning af de vilkår, Thalias rejssende ambassadører da virkede og levede under. En række fotografier og en del teaterplakater, som underbygger de nævnte artikler, findes nu på Varde museum.

Ludvig Murtfeldt var som nævnt meget produktiv. Men kun med avisartikler. Mærkedage i en slægt, jubilæer i en købmandsgård, en håndværkervirksomhed, skildringer, som gav anledning til at fortælle om svundne tider. Der skulle skaffes penge, og her faldt det beskedne honorar jo omgående.

Derfor måtte Murtfeldt ofte, når et emne dukkede op, basere sit stof på notater og en glimrende hukommelse både for, hvad der var fortalt ham, og hvad han selv havde oplevet, men uden den helt sikre historiske baggrund. Det dækkede hans skriveform og indfølelse, så hans skildringer alligevel blev kulturhistorisk stof af betydning.

Vist er det rigtigt, som Lindberg Nielsen skriver,

at Murtfeldt mere skrev historier end historie – altså i videnskabelig forstand. Og jeg kan ikke nægte mig at drage en enkelt frem fra den store bunke. Den er fra besættelsestiden 1864 og placerer embedsmanden og den sindige vesttjyde mod hinanden. Konditor Kaas drev restaurationen i Vestergade, hvor teatret var. Og så historien.

Kancelliråd, byfoged *Bagger* var en mand, der ikke var til at spøge med, og en dag midt i hurlumhejen fik Kaas ordre til at komme.

Han kom og blev indladt, og skulderbred og kæmpestærk stod han for den strenge politimester, der slugte ham med øjnene og hvast udbrød: »De skal lukke og ikke holde nattesjov til dag, skal De. En gang til og . . .« »Undskyld, hr. kancelliråd,« svarede kæmperen og så den strenge herre fast i øjnene, »betænk, at det er krigstider. At rydde bulen under almindelige omstændigheder for 20–30 urostiftere er for mig en smal sag og gjort i en håndvending, så de bliver tavse. Men smide 2–300 bevæbnede fjender ud . . . hvis ikke hr. politimesteren gi'r mig en håndsrækning . . .«

Men politimesteren blev ham svaret skyldig. Thi i det samme bankedes der på døren, og en gefreider med fire mand med opplantede bajonetter bag sig overrakte politimesteren en befaling til straks at være følgagtig til *hauptmann Napiersky* hos købmand *Ole Palludan* i Kræmmergade . . . og så kiggede Kaas på gefreideren og de opplantede bajonetter, drog sindigt et lommetørklæde op af baglommen, pudsede sin næse . . . og gik.

Når talen er om, hvad Ludvig Murtfeldt har fremlagt af historisk kildemateriale må nævnes offentliggørelsen af byfoged *Fogtmans* dagbog. Den samlede skildring af den store brand i Varde 1821 og dens

følger hviler på indgående studier af retsprotokoller og andet arkivmateriale og burde udgives og ikke opbevares som opklæbete avisartikler.

Udgivet fik Murtfeldt kun Varde Handelsstandsforenings historie, udgivet i anledning af dens 50-års jubilæum i 1907.

Alt hvad Murtfeldt iøvrigt skrev foreligger kun i avisartikler. Han og hans gode ven, bogbinder *Stuhlmann*, klæbete artiklerne op i hefter, så de på den måde kunne bevares. Ikke alt blev samlet, adskilligt må stadig søges i aviserne, men ca. 500 dobbeltspaltede heftesider er dog endnu bevaret hos mig, adskillige under titlerne »Det Ribe, som forsvinder« og »Det Varde, som forsvinder«. Det er hundreder af artikler, som glider ind i kulturbilledernes forskellige mønstre.

Men årene sled på den gamle litterat, hvis markante ansigt, høje karakteristiske skikkelse, iført slængkappe, stanleyhat og med sølvknappet stok i hånden kunne ses på Vardes gader endnu et stykke ind i dette århundrede.

I denne forbindelse må jeg måske fortælle om det foran nævnte besøg i Ribe i 1906. Jeg citerer Ribe Stiftstidende for 6. august d. a.:

»... Et par højst originale turisttyper, der vakte berettiget opsigt navnlig på grund af modsætningerne i deres ydre apparition. Den ene var en jætte, høj og kraftig med blondt langt hår og skæg, uden hovedbeklædning, iført (som det forekom os i vor befippselse) en kamelhårskjortel, dertil knæbukser og bare fødder i sandaler. Herren, der mindede os om skjolddragerne i det danske våben, takserede vi til at være en norsk nordmand fra Norge, nedstammede i lige linje fra Harald Haarfager. Og nu den anden type: En ældre, værdig gentleman af imponerende ydre med

*Ludvig Murtfeldt 1906.
Tegning af C. Lyngbo. (Varde Museum).*

langt hvidt bukkeskæg, iført en tropehjelm af betydelig højde og – *creme de la creme* – blå livkjole med blanke knapper, det klædningsstykke, der netop i disse dage påny lanceres af modernes fyrste H.M. Kongen af England. Denne mondæne figur var sikkert en spansk grande fra Spanien . . .«

Ribe Folkeblad tilføjer, at de to turister samlede lige så stort opløb, som forleden aften, da Nattens Dronning skulle springe ud hos *Windfeldt Hansens!*

De to turister var – Ludvig Murtfeldt og hans yngre gode ven maleren *Chr. Lyngbo*.

Jeg besøgte den gamle litterat, da han blev 75 år. Jeg har noteret lidt om dette besøg, hvor han sad ved skrivebordet. På væggene var billeder af kunstnere og kunstnerinder i silhuet og akvarel, tusch og olie. På skrivebordet lå bl. a. hof- og statskalender fra 1785 i miniatureformat, som havde tilhørt faderen og dennes pokal af bøhmisk glas.

Murtfeldt fortalte om de svundne dage, om byen, hvor han havde levet den største del af de 75 år, om hvorledes man, da familien kom til byen ikke havde lygter i de ubrolagte gader, men hvordan, når man vovede sig ud, måtte have lygte med, om de glade scenens børn i hine tider. »Men jeg si'er Dem, min unge ven, det var kunstnere, mennesker med kultur og dannelse. Hvor er kulturen nu om stunder? Folk bevæger sig i automobiler, ja sågar flyvemaskiner. Livet . . . livet higer rastløst fremad, men man glemmer kulturen, som sættes bagud i dette kapløb fremad, menneskehedens sejr over alt . . . Ja, ja, min unge ven, jeg er højremand og socialdemokrat. Vi må ha' ligeret for alle, det er menneskerettighed. Men vi må også holde traditionerne i ære . . .«

Og så strøg Murtfeldt sig gennem det hvide bølgende hår og nippede til den dampende toddy.

Ludvig Murtfeldt havde megen interesse for Varde museum, som var etableret året forud. Han skænkede det af sin billedsamling, erindringer om faderen, og der er på museet en montre indeholdende værdifulde ting fra det Murtfeldske hjem.

7 år endnu blev det forundt Ludvig Murtfeldt at leve med i livets strøm – i de sidste år svækket af sygdom. Den 3. april 1920 døde han. Det var i de politisk hektiske påskedage med strejke og uroligheder, så der blev ikke plads til nogen nekrolog over den gamle historieskriver.

Men hans efterladte papirer viser, at han havde levet et virksomt liv for at give kendskabet til svundne tider over i den ny tid.